

Brzeziński, Daniel

Rok liturgiczny jako anamneza Misterium Chrystusa w świetle Konstytucji o Liturgii świętej Soboru Watykańskiego II oraz Katechizmu Kościoła katolickiego

Studia Redemptorystowskie nr 10, 277-287

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ks. Daniel Brzeziński
UMK – Toruń

ROK LITURGICZNY JAKO ANAMNEZA MISTERIUM CHRYSYTA W ŚWIELE KONSTYTUCJI O LITURGII ŚWIĘTEJ SOBORU WATYKAŃSKIEGO II ORAZ KATECHIZMU KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

- Słowa kluczowe:** anamneza, rok liturgiczny, Misterium Chrystusa, Sobór Watykański II, Katechizm Kościoła katolickiego
- Keywords:** anamnesis, liturgical year, Mystery of Christ, Vatican Council II, Catechism of the Catholic Church
- Schlüsselwörter:** Anamnese, Liturgisches Jahr, Christusmysterium, Vatikanisches Konzil II, Katechismus der Katholische Kirche

Wprowadzenie

Niewiele oficjalnych dokumentów Kościoła poświęcono zagadnieniom roku liturgicznego, a i te najczęściej dotyczą sfery rubrycystyczno-prawnej obchodów w rocznym cyklu liturgicznym¹. Jeśli zaś koncentrują się wokół zagadnień teologicznych, skupiają się na jednym obchodzie, czego przykładem jest chociażby list apostolski o świętowaniu niedzieli *Dies Domini* bł. Jana Pawła II z roku 1998².

Podobnie jest w przypadku ksiąg liturgicznych, łącznie z księgami rzymskimi opracowanymi po Soborze Watykańskim II. Jeśli jakaś część Pontyfikału, Rytuału lub Mszału zawiera – obok rubryk – stwierdzenia teologiczne (zwykle są to konstytucje apostolskie promulgujące daną księgę lub wprowadzenia teologiczno-pastoralne), to z oczywistych racji dotyczą one jakiegoś

¹ Zob. Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu Świąt Paschalnych *Paschalis sollemnitatis*, tłum. S. Czerwik, tekst polski w: „Anamnesis” 26 (2001) n. 3, s. 9–27. Niniejsze opracowanie stanowi zmodyfikowaną wersję fragmentów wcześniejszej publikacji autora: D. Brzeziński, „*Chrystus wczoraj i dziś, i na wieki*”. *Anamnetyczny wymiar roku liturgicznego*, Toruń 2010, s. 365–367, 381–386, 390–392, 543–553.

² Zob. Jan Paweł II, List Apostolski o świętowaniu niedzieli *Dies Domini*, Poznań 1998.

konkretnego obchodu czy okresu, a nie integralnej wizji roku liturgicznego jako jednego i jednolitego Misterium zbawienia³.

Jeszcze rzadziej zwraca się uwagę na najistotniejszy aspekt teologicznego sensu roku liturgicznego, a mianowicie na jego wymiar anamnetyczny. Tymczasem anamnetyczny charakter roku kościelnego stanowi także jego najgłębszy sens historiozbawczy. Istotą *circuli anni* jest bowiem realna obecność – w rocznym cyklu obchodów – całej historii zbawienia *in mysterio*.

Każdy chrześcijański obchód liturgiczny ma charakter anamnetyczny z racji anamnetycznego wymiaru samej liturgii oraz czasu zbawczego, którego nie można rozpatrywać w oderwaniu od sprawowania liturgii (poza liturgią trudno w ogóle mówić o anamnetycznym wymiarze czasu rozumianego jako *kairòs* zbawienia).

Samym terminem „anamneza” (gr. *anàmnēsis*) w odniesieniu do roku liturgicznego (jak i w ogóle do liturgii) posłużono się w nielicznych spośród dotychczasowych wypowiedzi Stolicy Apostolskiej, chociaż samą rzeczywistość anamnezy liturgicznej opisywano niejednokrotnie – wprost lub pośrednio. Słowo to – w kontekście celebracji sakramentów, a zwłaszcza Eucharystii – znajdujemy w Katechizmie Kościoła katolickiego promulgowanym 11 października 1992 roku przez Jana Pawła II, a opracowanym pod kierunkiem ówczesnego prefekta watykańskiej Kongregacji Doktryny Wiary kard. Josepha Ratzingera, dziś Ojca świętego Benedykta XVI⁴.

W niniejszym studium ukazany zostanie anamnetyczny wymiar roku liturgicznego przedstawiony w Konstytucji o Liturgii świętej Soboru Watykańskiego II oraz w Katechizmie Kościoła katolickiego.

³ Najwięcej miejsca poświęcono teologii roku liturgicznego (a ściślej rzecz ujmując: Wielkiego Postu, Triduum Paschalnego i okresu wielkanocnego) w *Ordo initiationis christianae adultorum*, łącząc z tymi okresami – zgodnie ze starożytną tradycją chrześcijańską – katechumenat i liturgię sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego; zob. *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988. Z innych ksiąg liturgicznych zob. *Caeremoniale Episcoporum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP II promulgatum, editio typica, reimpressio*, Typis Polyglottis Vaticanis 1985, s. 67–112; *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice 1996, s. 197–209. Niewątpliwie odrębnie trzeba by spojrzeć na teologię roku liturgicznego zawartą w eucharystii Mszалу Rzymskiego.

⁴ Zob. KKK 1103–1106. Liturgiczna anamneza, której implikacją jest anamnetyczny wymiar roku liturgicznego, to obiektywne wspomnianie i aktualizowanie *hic et nunc* Misterium Paschalnego Chrystusa; wspomnianie i aktualizowanie niemożliwe – i w jakimś sensie niepojęte – dla człowieka, ale możliwe dla Boga. Albowiem historyczność i liniowość czasu przyjęta – pod wpływem judaizmu i zwłaszcza chrześcijaństwa – w kulturze i nauce euroatlantyckiej, polegająca na jednorazowości wydarzeń i ich niepowtarzalności w sensie chronologicznym, nie oznacza bynajmniej (co w liturgii chrześcijańskiej jest oczywiste) niemożności ich powtarzania na innej płaszczyźnie i w innym realnym wymiarze – sakramentalnym; szeroko na temat anamnetycznego wymiaru liturgii chrześcijańskiej zob. D. Brzeziński, „*Chrystus wczoraj i dziś, i na wieki*”..., dz. cyt., s. 113–235.

1. Rok liturgiczny jako anamneza Misterium Chrystusa w Konstytucji o Liturgii świętej

Uchwalona 4 grudnia 1963 roku, dokładnie 400 lat po zakończeniu Soboru Trydenckiego, Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* Soboru Watykańskiego II naucza, że „święta Matka Kościoł uważa za swój obowiązek uroczyście celebrować zbawcze dzieło swego Boskiego Oblubieńca przez uświęcone wspomnienie w określone dni całego roku. Każdego tygodnia Kościół obchodzi pamiątkę Zmartwychwstania Pańskiego w dniu, który nazwał Pańskim, a raz do roku Zmartwychwstanie razem z Jego błogosławioną Męką czci w największą uroczystość Paschy. Z biegiem roku Kościół odsłania całe Misterium Chrystusa, począwszy od Wcielenia i Narodzenia aż do Wniebowstąpienia, do dnia Pięćdziesiątnicy oraz do oczekiwania błogosławionej nadziei i przyjścia Pana. W ten sposób obchodząc misteria Odkupienia, Kościół otwiera bogactwo zbawczych czynów i zasług swojego Pana, tak że one uobecniają się niejako w każdym czasie, aby wierni zetknęli się z nimi i dostąpili łaski zbawienia”⁵.

„Nawet z litery, a nie tylko z ducha tych stwierdzeń wynika, że Konstytucja o Liturgii ukazuje rok liturgiczny jako rozłożoną w czasie celebrację – obchód Misterium Chrystusa, a więc nadaje mu wyraźnie wymiar sakramentalny [*per analogiam*]”⁶, po wiekach zapomnienia na nowo odkryty i ukazany przez przedstawicieli ruchu liturgicznego z Odonem Caselem na czele⁷.

Konstytucja nie pozostawia żadnych wątpliwości, iż rok kościelny nie jest jakimś zwyczajnym tylko przypominaniem poszczególnych wydarzeń z ziemskiego życia Jezusa, lecz świętowaniem i celebracją całego i jedyne Misterium Chrystusa. Owo świętowanie i celebracja, obchodzenie „w uświęconym wspomnieniu” (*sacra recordatio*), jest anamnezą Misterium Chrystusa wykluczającą jakiegokolwiek zawężenie do czysto psychologicznego czy myślnego przypominania sobie wydarzeń zbawczych: „Obchodząc misteria Odkupienia, Kościół otwiera bogactwo zbawczych czynów i zasług swojego Pana, tak że one uobecniają się niejako w każdym czasie (*omni tempore quodammodo presentia reddantur*), aby wierni zetknęli się z nimi i dostąpili łaski zbawienia”⁸.

⁵ KL 102.

⁶ B. Migut, *Rok liturgiczny aktualizacją Misterium Chrystusa*, „Roczniki Liturgiczne” 1 (2009) s. 271–272.

⁷ Por. tamże, s. 272.

⁸ KL 102; tekst łaciński w: *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, t. 1 (1963–1973), red. R. Kaczynski, Casale Monferrato 1976, s. 21. Przypomnijmy, iż według Konstytucji *Sacrosanctum Concilium*, liturgia jest „wykonywaniem kapłańskiej funkcji Jezusa Chrystusa; w niej przez znaki dostrzegalne wyraża się, i w sposób właściwy dla poszczególnych znaków dokonuje uświęcenie człowieka, a Mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, sprawuje pełny kult publiczny”. Opisując istotę liturgii chrześcijańskiej, Konstytucja podkreśla, że zmartwychwstały Chrystus, udzielając Apostołom Ducha Świętego, powierzył im oraz ich następcom władzę uświęcania i zbawiania. Ta „sukcesja apostołska” przekazywana jest od 20 wieków przez sakrament świę-

Poszczególne obchody roku liturgicznego – jak cała liturgia – to przede wszystkim dzieło samego Chrystusa i *anamnesis* oraz *mimesis* Jego Misterium Paschalnego⁹. Chrystus, Bóg-Człowiek, Najwyższy i Wieczny Kapłan – podobnie jak przed dwoma tysiącami lat podczas swojego ziemskiego życia, tak i dzisiaj, za każdym razem gdy sprawowana jest liturgia – składa sam siebie (choć pod osłoną znaków) w ofierze Bogu Ojcu, który jest Celem i Źródłem liturgii¹⁰.

Treścią anamnezy roku liturgicznego jest całe Misterium Chrystusa odsłaniające w ciągu roku (*totum Christi Mysterium per anni circulum explicat*): „począwszy od Wcielenia i Narodzenia aż do Wniebowstąpienia, do dnia Pięćdziesiątnicy oraz do oczekiwania błogosławionej nadziei i przyjścia Pana”¹¹. Ponadto, „obchodząc ten roczny cykl misteriów Chrystusa, Kościół święty ze szczególną miłością oddaje cześć Najświętszej Matce Bożej Maryi, która nierozzerwalnym węzłem złączona jest ze zbawczym dziełem swojego Syna. W Niej Kościół podziwia i wysławia wspaniały owoc odkupienia i jakby w przeczystym obrazie z radością ogląda to, czym cały pragnie i spodziewa się być”¹².

I dalej, gdy chodzi o treść anamnezy, czytamy: „Kościół rozmieścił także w ciągu roku wspomnienia męczenników oraz innych świętych, którzy dzięki wielorakiej łasce Bożej doszli do doskonałości, a osiągnąwszy już wieczne zbawienie, wyśpiewują Bogu w niebie doskonałą chwałę i wstawiają się za nami. W dniu ich narodzin dla nieba Kościół głosi Misterium Paschalne w świętych, którzy z Chrystusem współcierpieli i zostali z Nim współuwielbieni, przedstawia ich wiernym

ceń. Dzięki sakramentalnemu kapłaństwu możliwe jest nieprzerwane sprawowanie liturgii, w której Chrystus oraz działający w Jego imieniu biskupi i prezbiterzy wciąż uobecniają to samo dzieło, jakie dokonało się podczas Ostatniej Wieczerzy, na drzewie krzyża i w poranek wielkanocny. W ten sposób ziemską liturgia staje się kolejnym etapem historii zbawienia. Po okresie Starego Testamentu (kiedy ludzkość oczekiwała na Zbawiciela) i po nastaniu „pełni czasów” w Nowym Testamencie (gdy Chrystus pojednał nas z Bogiem Ojcem) dzisiaj nasze zbawienie i uświęcenie dokonuje się w liturgii Kościoła, która z kolei jest zapowiedzią i przedsmakiem liturgii niebieskiej. Czas Kościoła jest więc kontynuacją czasu Chrystusa. Dzieje się tak nie tylko poprzez prosty i oczywisty fakt następstwa czasowego. „Linie kontynuacji” (jak ją nazwał S. Marsili) łącząca czas Kościoła z czasem Chrystusa konstituuje święta liturgia; por. KL 5–8; S. Marsili, *La liturgia – momento storico della salvezza*, w: *Anamnesis. Introduzione storico-teologica alla liturgia*, red. S. Marsili, t. 1: *La liturgia – momento nella storia della salvezza*, Casale Monferrato 1988 (ristampa), s. 91–92; D. Brzeziński, *Liturgia jako ostatni ziemski etap historii zbawienia*, „Studia Płockie” 27 (1999), s. 37–41.

⁹ Liturgia nie byłaby liturgią, gdyby – obok anamnezy – zabrakło *mimesis*, czyli całej sfery „gestów imitujących” (terminologię tę dobrze oddaje np. język włoski: *gestualità imitativa*); por. S. Rosso, *Un popolo dei sacerdoti. Saggio di liturgia fondamentale*, Roma 1999 (Biblioteca di Scienze Religiose, t. 155), s. 260.

¹⁰ Por. KKK 1077–1083.

¹¹ Por. KL 102; H. Auf der Maur, *Le celebrazioni nel ritmo del tempo*, t. 1: *Feste del Signore nella settimana e nell'anno*, Leumann 1990 (La liturgia della Chiesa. Manuale di scienza liturgica, t. 5), s. 332; M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, tłum. i oprac. L. Balter, Poznań 1999 (Amateca. Podręczniki teologii katolickiej, t. 10), s. 598.

¹² KL 103.

jako przykład, pociągający wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa Boże dobrodziejstwa”¹³.

Sobór Watykański II w Konstytucji o Liturgii podkreślił, że centrum i fundamentem roku liturgicznego jest całe Misterium Paschalne Chrystusa, cała historia zbawienia w jej – przede wszystkim – anamnetycznym wymiarze: *in mysterio*. Dotyczy ów wymiar także obchodów ku czci Najświętszej Maryi Panny oraz świętych i błogosławionych, które nie miałyby uzasadnienia, gdyby zostały oderwane od zbawczych tajemnic z życia Pana Jezusa. Zarówno Matka Boża, jak i Apostołowie, męczennicy oraz wyznawcy otaczani są w Kościele kultem ze względu na ich ściśle powiązanie z Misterium Paschalnym Chrystusa i wyjątkowe uczestnictwo w życiu i dziele Zbawiciela¹⁴.

W *Sacrosanctum Concilium* (podobnie zresztą jak w Encyklice o Liturgii *Mediator Dei* Piusa XII¹⁵) rok liturgiczny postrzegany jest w kluczu jego sakramentalności, obok interpretacji tegoż roku jako miejsca i czasu „odtworzenia” historii zbawienia oraz szkoły chrześcijańskiego życia. Na pierwszy plan wysuwa się jednak celebrowanie misterium zbawienia pojmowane jako czas i miejsce („tu” i „teraz”), w których „Kościół otwiera [wiernym] bogactwo zbawczych czynów i zasług swojego Pana, tak że one uobecniają się niejako w każdym czasie, aby wierni zetknęli się z nimi i dostąpili łaski zbawienia”¹⁶.

Przybliżając sens soborowej nauki o sakramentalnym charakterze obchodów roku kościelnego, Stanisław Czerwik przypomina, iż „czyny Jezusa Chrystusa mają (...) podwójny wymiar: historyczno-topograficzny i ponadczasowy, Boski. Z jednej strony są to wydarzenia historyczne, jednorazowe i niepowtarzalne, związane z konkretnym miejscem na ziemi (...); z drugiej strony są to czyny Osoby Syna Bożego, którego miłość objawiona w tych wydarzeniach nie przemija i obejmuje wszystkich ludzi, jacy żyli i żyć będą na ziemi. W tym wymiarze Boskim czyny i zasługi Jezusa Chrystusa »uobecniają się w każdym czasie« w liturgicznych znakach sakramentalnych, zwłaszcza w anamnezie – upamiętnieniu, stanowiącym samo »serce« Mszy świętej. Dzięki temu uobecniającemu

¹³ KL 104; zob. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 2: *Liturgia i czas*, Poznań 1991, s. 27–28.

¹⁴ Por. D. Brzeziński, *Teologiczny sens roku liturgicznego*, „Teologia i Człowiek” 4 (2004) s. 156–158; A. Bergamini, *Cristo festa della Chiesa. Storia, teologia, spiritualità, pastorale dell'anno liturgico*, Cinisello Balsamo 1991, s. 13–14; S. Koperek, *Teologia roku liturgicznego według Prospera Guéranger* OSP, Kraków 1984, s. 194–197; B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1549–1550.

¹⁵ Zob. Pius XII, Encyklika o Liturgii *Mediator Dei*, tłum. J. Wierusz-Kowalski, Kielce 1948, s. 86–93.

¹⁶ KL 102. Sformułowanie „aby [wierni] zetknęli się z nimi” w oryginale łacińskim brzmi: *ea attingant*; por. *Enchiridion...*, dz. cyt., s. 21. Czasownik *atingo* oznacza „dotykać”, „dosięgać jakiegoś miejsca” (również w sensie bardzo dosłownym), co dodatkowo przemawia za interpretacją tekstu konstytucji po linii Caseliańskiego uobecniania; por. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, wyd. 3 zm. i uzup., Poznań–Warszawa–Lublin 1958, s. 59; zob. G. Cavagnoli, *Lettura teologica dell'anno liturgico*, „Credere oggi” 56 (1990) n. 2, s. 29–30.

upamiętnieniu obchód misterium Chrystusa (czy misteriów Chrystusa) pozwala wiernym zetknąć się z nimi i dostąpić łaski zbawienia¹⁷.

W tekście soborowym wyczuwa się teologię Listu św. Pawła do Efezjan (Ef 3, 1–13), w którym Apostoł Narodów mówi o Misterium Boga, od wieków ukrytym przed ludźmi, a obecnie objawionym im przez Ducha, aby „stali się współdziedzicami i współuczestnikami obietnicy w Chrystusie Jezusie”, Panu naszym, w którym „mamy śmiały przystęp do Ojca”. Z kolei w Liście do Kolosan (Kol 2, 9) św. Paweł potwierdza, że w Chrystusie „mieszka cała Pełnia”, a my „zostaliśmy napełnieni w Nim, który jest Głową wszelkiej Zwierzchności i Władzy”. Celebrację i aktualizację Pawłowego „Misterium” *hic et nunc* Sobór widzi w misteriach roku liturgicznego, w których nieprzebrane bogactwa łaski Chrystusowej dotyczą tych, którzy się z nimi stykają¹⁸. Liturgia chrześcijańska stanowi część jednego misterium/sakramentu, obejmującego – zgodnie z nauczaniem św. Pawła – odwieczny Boży plan zbawienia, jego realizację w Osobie i dziele Jezusa Chrystusa i jego kontynuację w Kościele, zwłaszcza poprzez czynności liturgiczno-sakramentalne¹⁹.

Komentując konstytucję *Sacrosanctum Concilium*, Hansjörg Auf der Maur zaznaczył, że Sobór nie wiąże już obecności Misterium Chrystusa w obchodach roku liturgicznego z neoscholastycznym schematem: *causa instrumentalis – effectus sacramenti*. Jasno stąd wynika, iż dyskusja nad teologią misteriów tym samym „poszerzyła horyzonty”: obecność zbawcza nie zachodzi wyłącznie w momencie czynności sakramentalnej, ale dokonuje się w całej celebracji, ponieważ – zgodnie z art. 7 soborowego dokumentu – obecność Chrystusa w liturgii jest wieloraka²⁰.

Zasadnicze znaczenie dla teologii roku liturgicznego, przede wszystkim dla wyjaśnienia jego wymiaru anamnetycznego, ma właściwe zrozumienie terminu *quodammodo* w odniesieniu do uobecniania się Misterium Chrystusa. Polski tłumacz konstytucji oddał go poprzez przysłówek „niejako”. *Quodammodo* można jednak przetłumaczyć również: „w jakiś sposób”, „w pewien sposób” czy też „pod pewnym względem”²¹. W interpretacji soborowego stwierdzenia należy wziąć pod uwagę wszystkie te odcienie znaczeniowe, przy czym „pewien sposób” („jakiś sposób”) nie musi być synonimem „sposobu niekompletnego”, „niepełnego” czy „jedynie zbliżonego”.

¹⁷ S. Czerwik, *Zbawcze misterium Chrystusa i misteria Jego życia obchodzone w cyklu roku liturgicznego*, „Anamnesis” 28 (2001/02), n. 1, s. 11.

¹⁸ Por. G. Cavagnoli, *Lettura teologica...*, dz. cyt., s. 30; S. Czerwik, *Zbawcze misterium Chrystusa...*, dz. cyt., 9–10. 12.

¹⁹ Por. M. Augustyn, *Geneza i rozwój posoborowej idei liturgii*, Kraków 2007, s. 93.

²⁰ Zob. H. Auf der Maur, *Le celebrazioni...*, dz. cyt., s. 333.

²¹ Por. A. Jougan, *Słownik kościelny...*, dz. cyt., s. 565.

Quodammodo, jak podkreślił Matias Augé, nie oznacza w tym wypadku jakiejś oceny redukcjonistycznej (to znaczy zredukowania, pomniejszenia, osłabienia lub niepełności) obecności Misterium Chrystusa w obchodach roku liturgicznego. Zresztą jakaś obecność – nazwijmy ją – nierealna lub niepełna (i w tym sensie jednocześnie „nieanamnetyczna”) nie mogłaby powodować rzeczywistego zbawienia²².

Analiza kontekstualna (biorąca pod uwagę art. 2 oraz 5–8 Konstytucji o Liturgii) uprawnia do stwierdzenia, iż – według soborowego dokumentu – obchody roku liturgicznego mają charakter anamnetyczny. W obchodach roku liturgicznego sposób obecności misteriów Chrystusa umożliwia wiernym skuteczny, zbawczy kontakt z nimi.

Historyczne wydarzenia zbawcze, będące przedmiotem anamnezy w cyklu rocznym, nie są proponowane wiernym jedynie jako przedmiot ich medytacji lub kontemplacji, czy też jako przykłady do naśladowania. Są one skutecznymi znakami łaski zrealizowanymi niegdyś przez Chrystusa historycznego, a teraz obecnymi w *hodie* celebracji: nie w ich materialności historycznej, która przynależy do nieodwracalnej przeszłości, ale w ich skuteczności zbawczej²³.

Wypada dodać, że Sobór nie wyklucza innych – poza anamnetyczną – funkcji roku liturgicznego: pedagogiczno-formacyjnej, katechetyczno-poznawczej, ascetycznej czy też pastoralnej. Choć przyznaje tym wymiarom ważną rolę, to jednak w jakimś sensie drugorzędną. Stąd, dopiero po opisie anamnetycznej istoty roku liturgicznego, ojcowie Soboru stwierdzili: „W różnych okresach roku Kościół, zgodnie z przekazanymi przez tradycję zwyczajami, doskonalili duchowe wyrobienie wiernych przez pobożne praktyki dotyczące duszy i ciała, przez pouczenia, modlitwy oraz uczynki pokuty i dzieła miłosierdzia”²⁴.

²² Zob. M. Augé, *Teologia dell'anno liturgico*, w: *Anàmnesis. Introduzione storico-teologica alla liturgia*, red. A.J. Chupungco, t. 6: *L'anno liturgico: storia, teologia e celebrazione*, Genova 1989, s. 31; A.J. Chupungco, *L'anno liturgico. E' Cristo stesso presente nella sua Chiesa*, Città del Vaticano 2009 (Monumenta Studia Istrumenta Liturgica, t. 56), s. 303–304; G. Cavagnoli, *Lettura teologica...*, dz. cyt., s. 30–31.

²³ Zob. M. Augé, *Teologia dell'anno...*, dz. cyt., s. 30–31. Augé wskazuje teologię misteriów O. Casella, a także współczesną sakramentologię reprezentowaną przez E.H. Schillebeeckxa jako systemy teologiczne wyjaśniające sposób obecności (*quomodo*) Misterium Chrystusa w liturgii; zob. tamże, s. 31–34; tenże, *L'anno liturgico...*, dz. cyt., s. 303–304; A. Bergamini, *Cristo festa della Chiesa...*, dz. cyt., s. 98–99.

²⁴ KL 105; por. H. Auf der Maur, *Le celebrazioni...*, dz. cyt., s. 332; M. Kunzler, *Liturgia...*, dz. cyt., s. 598.

2. Rok liturgiczny jako anamneza Misterium Chrystusa w Katechizmie Kościoła katolickiego

W Katechizmie Kościoła katolickiego w zasadzie powtarza się sformułowania zawarte w soborowej Konstytucji o Liturgii²⁵. Istotnym jednak *novum* Katechizmu w stosunku do *Sacrosanctum Concilium* jest użycie terminu „anamneza” w odniesieniu do liturgii²⁶. I w tym wyraźnym (także pod względem formalnym) kontekście należy odczytywać sformułowania Katechizmu dotyczące teologicznego, w tym przede wszystkim anamnetycznego sensu roku liturgicznego.

Podjmując problematykę czasu liturgicznego, Katechizm odwołuje się najpierw do anamnetycznego wymiaru świąt Starego Testamentu: „Lud Boży od czasów Prawa Mojżeszowego znał stałe święta, poczynszy od Paschy, by wspominać zdumiewające czyny Boga Zbawiciela, dziękować Mu za nie, przedłużać pamięć o nich i uczyć nowe pokolenia zgodnego z nimi postępowania”²⁷. Natomiast „w czasie Kościoła, usytuowanym między wypełnioną już raz na zawsze Paschą Chrystusa a jej spełnieniem w Królestwie Bożym, liturgia sprawowana w ustalone dni jest głęboko przeniknięta nowością misterium Chrystusa”²⁸.

„Gdy Kościół celebrował Misterium Chrystusa – czytamy dalej w Katechizmie – w jego modlitwie powraca słowo *dzisiaj* niby echo modlitwy, której nauczył go jego Pan (por. Mt 6, 11), i echo wezwania Ducha Świętego (por. Hbr 3, 7 – 4, 11; Ps 95, 8). Tym *dzisiaj* Boga żywego, do którego człowiek ma wejść, jest »Godzina« Paschy Jezusa, która przenika i prowadzi całą historię”²⁹.

Omawiając rolę Ducha Świętego, Katechizm przypomina, że Kościół w obchodach roku liturgicznego „odczytuje i przeżywa (...) wielkie wydarzenia historii zbawczej w *dzisiaj* swojej liturgii”³⁰.

Przystępując zaś do syntetycznego opisu samego roku liturgicznego, Katechizm naucza, że „wychodząc od Triduum Paschalnego jakby od źródła światła, nowy czas Zmartwychwstania wypełnia swoją jasnością cały rok liturgiczny. Zbliżając się stopniowo, krok za krokiem, do tego źródła, rok zostaje przemieniony przez liturgię. Staje się on rzeczywiście »rokiem łaski Pana« (por. Łk 4, 19). Ekonomia zbawienia działa w ramach czasu, ale od

²⁵ Por. KKK 1163; KL 102; D. Brzeziński, *Rok liturgiczny*, w: *Katechizm Płocki*, red. R. Marcinkowski i in., t. 2: *Celebracja misterium chrześcijańskiego*, Płock 2009, s. 30–31; zob. S. Lech, *Misterium Chrystusa w roku liturgicznym*, w: *Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Poznaniu w dniach 13–14 IX 1994 roku przez Sekcję Wykładowców Liturgiki przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej*, red. J.J. Kopeć, H. Sobeczko, R. Pierskała, Opole 1995 (Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego. Sympozja, t. 8), s. 185–192.

²⁶ Por. KKK 1103–1106.

²⁷ KKK 1164.

²⁸ Tamże.

²⁹ KKK 1165.

³⁰ KKK 1095; por. M. Augé, *L'anno liturgico...*, dz. cyt., s. 301.

chwili jej wypełnienia w Misterium Paschalnym Jezusa i w wylaniu Ducha Świętego jest uprzedzany koniec historii jako »przedsmak« – Królestwo Boże wchodzi w nasz czas³¹.

Katechizm podkreśla, że „rok liturgiczny jest rozwinięciem różnych aspektów jedyne go Misterium Paschalnego. W sposób szczególny odnosi się to do cyklu świąt skupionych wokół Misterium Wcielenia (Zwiastowanie, Boże Narodzenie, Objawienie Pańskie), które wspominają początek naszego zbawienia i komunikują nam pierwociny Misterium Paschalnego³².”

„Obchodząc ten roczny cykl misteriów Chrystusa, Kościół święty ze szczególną miłością oddaje cześć Najświętszej Matce Bożej, Maryi, która nierozzerwalnym węzłem związana jest ze zbawczym dziełem swojego Syna. W Niej Kościół podziwia i wysławia wspaniałą owoc Odkupienia i jakby w przezręczym obrazie z radością ogląda to, czym cały pragnie i spodziewa się być³³. Z kolei „gdy Kościół w ciągu roku liturgicznego wspomina męczenników i innych świętych, głosi Misterium Paschalne w tych, którzy współcierpieli i zostali współuwielbieni z Chrystusem, przedstawia wiernym ich przykłady, pociągające wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa Boże dobrodziejstwa³⁴.”

Obok prezentacji roku kościelnego jako anamnetycznej aktualizacji przeszłości (*signum rememorativum et demonstrativum*) Katechizm przedstawia rok liturgiczny także jako *signum prognosticum*, czyli antycypację eschatologicznej przyszłości. W dość lakonicznym, aczkolwiek jednoznacznym zapisie czytamy, iż wspominając na ziemi, w ustalone dni roku liturgicznego, Świętą Bożą Rodzicielkę i świętych, Kościół – „w drodze do Ojca” – „ukazuje, że jest zjednoczony z liturgią niebieską³⁵”. Choć autorzy Katechizmu ograniczyli to stwierdzenie tylko do *Sanctorale*, wzięwszy pod uwagę całość katechizmowej doktryny, uprawnione wydaje się rozszerzenie go na wszystkie obchody roku liturgicznego.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza Konstytucji o Liturgii *Sacrosanctum Concilium* oraz Katechizmu Kościoła katolickiego pozwala na sformułowanie tezy o anamnetycznym wymiarze roku liturgicznego jako wymiarze podstawo-

³¹ KKK 1168.

³² KKK 1171. Katechizm sporo miejsca poświęca opisowi samych misteriów historycznego życia Chrystusa: Wcielenia i Paschy, postrzegając je jako jedno, integralne Misterium; zob. KKK 512–560; M. Augé, *Teologia dell'anno...*, dz. cyt., s. 289–291, 306.

³³ KKK 1172; KL 103.

³⁴ KKK 1173; KL 104; por. KL 108. 111.

³⁵ Por. KKK 1195.

wym i pierwszorzędnym rocznego kręgu obchodów; wymiarze podstawowym i pierwszorzędnym „osi paschalnej” roku liturgicznego³⁶.

Wydarzenia zbawcze, które wspominamy w kręgu roku liturgicznego, choć miały miejsce jeden, jedyny raz w konkretnych okolicznościach czasowo-prze-strzennych, historycznie nigdy się nie powtórzyły i nie powtórzą, dzięki obecności i działaniu Ducha Świętego, nazwanego w Katechizmie „żywą pamięcią Kościoła”³⁷ – za każdym razem, gdy je celebруемy w liturgii – stają się obecne d z i s i a j na sposób sakramentalny: *in mysterio*, a nie tylko w skutkach czy w zbawczych owocach.

Rok liturgiczny ma wymiar misteryjno-sakramentalny, będąc sakramentem *per analogiam*, tzn. w pierwotnym, biblijno-patrystycznym znaczeniu. Jest sakramentem wpisanym w – mający również charakter sakramentalny – odwieczny Boży plan zbawienia, realizujący się w świecie uświęconym poprzez Wcielenie Syna Bożego. Wymiar ten coraz wyraźniej podkreślany jest przez aktualne Magisterium Kościoła.

Treścią anamnezy liturgicznych obchodów w cyklu rocznym jest całe Misterium Chrystusa: od Wcielenia i narodzenia (a właściwie od początku świata, kiedy to rozpoczęła się realizacja odwiecznego Bożego planu zbawczego) aż do Wniebowstąpienia, Pięćdziesiątnicy i przyjścia Pana w dniu Paruzji. Wszystkie obchody roku liturgicznego – w ich anamnetycznym wymiarze – są od siebie zależne. Każdy z nich wyraża jeden aspekt – zawsze obecnego i niepodzielnego – jedyne-go Misterium Chrystusa. Obchody liturgiczne nie rozdzielają jedności Tajemnicy Paschalnej, a żadnego z celebrowanych misteriów nie można zrozumieć bez odniesienia się do Misterium Paschalnego Syna Bożego.

Rok liturgiczny celebрует obecność Chrystusa w jedynym Jego Misterium, na które składają się różne aspekty, momenty i wydarzenia zbawcze: celebрует Misterium Chrystusa w Jego misteriach. A ponieważ sam Chrystus jest Misterium, stąd można powiedzieć, iż rok liturgiczny celebрует samego Chrystusa; rok liturgiczny to Chrystus i Tajemnice Jego życia obecne – przede wszystkim – w Misterium Eucharystii i w liturgii godzin.

Wymiar anamnetyczny dotyczy także obchodów ku czci Najświętszej Maryi Panny, aniołów oraz świętych i błogosławionych, które to obchody nie miałyby uzasadnienia, gdyby zostały oderwane od zbawczych Tajemnic życia Pana Jezusa. Zarówno Matka Boża, jak i aniołowie, Apostołowie, męczennicy oraz wyznawcy otaczani są w Kościele kultem ze względu na ich ściśle powiązanie z Misterium Paschalnym Chrystusa oraz ich wyjątkowe uczestnictwo w życiu i dziele Zbawiciela i w całej ekonomii zbawienia.

³⁶ Por. S. Cichy, *Paschalna oś roku liturgicznego*, „Anamnesis” 28 (2001/02), n. 1, s. 21–28.

³⁷ Zob. KKK 1099; por. J 14, 26.

Summary

The liturgical year as an anamnesis of the Mystery of Christ in a light of the Constitution on the Liturgy of Vatican Council II and the Catechism of the Catholic Church

The article is dedicated to the presentation of the anamnestic dimension of the liturgical year in a light of the conciliar Constitution on the Liturgy *Sacrosanctum Concilium* and the Catechism of the Catholic Church. The essence of the *circuli anni* is a real presence – in the yearly cycle of celebrations – of the entire history of salvation *in mysterio*. The liturgical year celebrates the presence of Christ in His particular Mystery, which is made up of different aspects, moments and salvific events. The anamnestic dimension touches also the celebrations in honor of the Most Holy Virgin Mary, the angels, saints and also the blessed. Equally the Mother of God, as well as the angels, Apostles, martyrs and confessors, are surrounded with a cult in the Church as a result of their extremely close connection with the Paschal Mystery of Christ.

Ks. Daniel Brzeziński – kapłan diecezji płockiej; dr hab. nauk teologicznych (spec. liturgika); absolwent Papieskiego Instytutu Liturgicznego św. Anzelma w Rzymie oraz Instytutu *Sacrum Ministerium* watykańskiej Kongregacji ds. Duchowieństwa; pracownik naukowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; przewodniczący Komisji Liturgicznej diecezji płockiej; wiceprezes Oddziału w Toruniu Polskiego Towarzystwa Teologicznego; członek Towarzystwa Naukowego Płockiego i Towarzystwa Naukowego w Toruniu; przedstawiciel Episkopatu Polski w Radzie Programowej Radia Maryja; sekretarz Kapituły Katedralnej Płockiej.